

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: natalianna@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-178-181

Куравська Н. Ю. Комунікативна ситуація волевиявлення в системі її складників: прагмалінгвістичний аспект / Н. Ю. Куравська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 178–181.

УДК: 81'1:811.161.2

Наталія Юрївна Куравська,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ В СИСТЕМІ ЇЇ СКЛАДНИКІВ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена вивченню комунікативної ситуації волевиявлення в системі її складників. Визначено, що під комунікативною ситуацією волевиявлення розуміють мовленнєву ситуацію, яка полягає у відображенні не тільки певного відношення до дійсності, але й до діяльності мовця, спрямованої на зміну дійсності. З'ясовано, що змістом комунікативної ситуації волевиявлення є волевияв адресанта, спрямований на адресата з метою певної зміни ситуації. Виявлено, що основними компонентами комунікативної ситуації волевиявлення є ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат і висловлення.

Ключові слова: комунікативна ситуація волевиявлення, ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат, висловлення.

Наталья Юрьевна Куравская,

ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника», г. Ивано-Франковск

КОМУНІКАТИВНА СИТУАЦІЯ ВОЛЕІЗЪЯВЛЕННЯ В СИСТЕМЕ ЇЇ СОСТАВЛЯЮЩИХ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена изучению коммуникативной ситуации волеизъявления в системе ее составляющих. Определено, что под коммуникативной ситуацией волеизъявления понимают речевую ситуацию, сутью которой является отображение не только некоторого отношения к действительности, но и к деятельности говорящего, направленной на изменение действительности. Выяснено, что содержанием коммуникативной ситуации волеизъявления является изъявление воли адресанта, направленное на адресата с целью некоторого изменения ситуации. Выведено, что основными компонентами коммуникативной ситуации волеизъявления являются ситуативные пресупозиции, ситуативный контекст, адресант, адресат и высказывания.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация волеизъявления, ситуативные пресупозиции, ситуативный контекст, адресант, адресат, высказывание.

Natalia Kuravska,

Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk

COMMUNICATIVE SITUATION OF VOLITION IN THE SYSTEM OF ITS COMPONENTS: PRAGMALINGUISTIC ASPECT

The article deals with the study of the communicative situation of volition in the system of its components. It is determined that the communicative situation of volition is a speech situation, which consists in the reflecting not only a certain relation to the reality, but also the activity of the speaker, aimed at changing the reality. It is clarified that the communicative situation of volition contains the addresser's will, aimed at the addressee in order to change a situation. It is found out that the main components of the communicative situation of volition are as follows: the situational presupposition, the situational context, the addresser, the addressee and the statement. The situational presupposition is defined as preconditions, which contain the addresser's knowledge of the general context of communication, the interests of the addressee, psychological characteristics. The situational context is defined as the conditions in which communication takes place. The addresser of volition is a person who creates, encodes and transmits the message to the addressee; the addressee of volition is a person who perceives, interprets and reacts in a certain way to the addresser's will. The utterance of volition is a speech act, indicating the speech situation of volition.

Key words: communicative situation of volition, situational presupposition, situational context, addresser, addressee, statement.

Постановка проблеми. В сучасному мовознавстві питання вивчення комунікативної ситуації волевиявлення належить до переліку тих суперечливих проблем, які на кожному етапі розвитку лінгвістичної думки не лише не втрачають своєї актуальності, а навпаки – набувають нових аспектів.

У пропонованій статті проаналізовано комунікативну ситуацію волевиявлення з преференційно-когнітивних позицій і теорії мовленнєвої комунікації та визначено її основні складники. Дослідження комунікативної ситуації волевиявлення та її компонентів у прагмалінгвістичному вимірі ґрунтуються на положенні, що адресант удається до тих чи тих мовних засобів упливу на адресата задля досягнення певної іллокуції.

Актуальність дослідження зумовлена доцільністю системного опису прагматичних і когнітивних характеристик комунікативної ситуації волевиявлення та її складників.

Метою статті є виявлення змісту комунікативної ситуації волевиявлення, її сутнісних ознак, а також виокремлення основних складників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення комунікативної ситуації неодноразово ставало предметом дослідження мовознавців (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, О. І. Беляєва, В. Г. Гак, О. Л. Доценко, А. П. Загнітко, О. С. Иссерс, Е. Кінан, М. Ф. Косилова, Ч. Філлмор, Н. І. Формановська, І. Ю. Шкіцька, О. В. Яшенкова), однак у їхніх працях розглянуті лише окремі аспекти цього явища.

У науковій літературі не вироблено єдиної точки зору стосовно змісту комунікативної ситуації волевиявлення та її складників. Мовознавці вказують на наявність трьох основних компонентів комунікативної ситуації – відправника інформації, отримувача інформації та повідомлення. Деякі дослідники виділяють і інші складові комунікативної ситуації. Так, О. С. Іссер вважає важливими компонентами, окрім указаних, уважає код, за допомогою якого здійснюють повідомлення, і канал зв'язку [6, с. 46]. Отже, зміст поняття «комунікативна ситуація» містить значний об'єм необхідних компонентів, кожний із яких потребує особливої уваги.

Виклад основного матеріалу. Ситуація й обставини безпосередньо здійснюють вплив на мовленнєвий акт. Мовні засоби, що входять до складу висловлення, мовець використовує з урахуванням своїх намірів і мовленнєвої ситуації. Інакше кажучи, мовленнєва ситуація накладає відбиток на лінгвістичні й прагматичні характеристики висловлення. Мовленнєва ситуація окреслює умови спілкування, характеризує певну ситуацію мовлення.

Н.І. Формановська визначає мовленнєву ситуацію як складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені в мовленнєвій поведінці – висловленні [8].

Стосовно мовленнєвої ситуації, в якій відображено волевиявлення мовця, спрямоване на перетворення дійсності, використовуємо номінацію «комунікативна ситуація волевиявлення».

Під комунікативною ситуацією волевиявлення розуміють мовленнєву ситуацію, яка полягає у відображенні не тільки певного відношення до дійсності, але й до діяльності мовця, спрямованої на зміну дійсності, на появу «нової дійсності» [7].

Зміст комунікативної ситуації волевиявлення – це волевияв адресанта, звернений до адресата і спрямований на перетворення ірреальної ситуації, яка, за задумом адресанта, повинна стати реальною в презентно-футуральній перспективі [7].

На нашу думку, основними компонентами комунікативної ситуації волевиявлення є ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат і висловлення.

Відомо, що пресупозиції (чи презумпції) відіграють важливу роль у визначенні того, як буде розвиватися мовленнєва ситуація, і сприяють здійсненню гармонійного спілкування, до якого прагнуть учасники комунікації. Водночас в умовах волевиявлення «гармонійне спілкування» досягаємо не завжди, навіть більше, реалізація волі мовця вимагає значних зусиль, наслідок може бути негативним. Особливий характер пресупозицій при волевиявленні вбачаємо у відношенні між учасниками комунікації та доречністю висловлення в контексті, а саме в стилі висловлення, ситуації тощо. Тому для досягнення взаєморозуміння передбачено, що учасники будь-якої мовленнєвої ситуації мають загальний набір пресупозицій, тобто пресупозиції відомі як адресантові, так і адресатові. Наприклад, у висловленні – *Ти повинен пам'ятати, що головне завдання – зберегти наших товаришів* (П. Загребельний) адресант наполегливо переконує адресата в необхідності реалізації зазначеної дії (ключовим чинником тут є модальний предикатив *повинен*). У пресупозиціях адресанта виразно проглядають його інтереси та система цінностей.

У багатьох лінгвістичних дослідженнях під пресупозиціями розуміють умови, необхідні для успішної комунікації, тобто прагматичні пресупозиції [12, с. 120; 1, с. 85; 2, с. 136–142].

На нашу думку, ситуативні пресупозиції складають основу нормального спілкування, формуючи його зв'язність, цілісність, природність, доречність, органічність тощо. При волевиявленні характер ситуативних пресупозицій змінюється. Наприклад, у висловленні – *Мені так здається, що тобі краще було б у місті роботу шукати, чистішу. Бо в нас що? Коло свиней, коло корів, овечок...* (Гр. Тютюнник) інтенція адресанта зрозуміла: бажання, щоб товариш знайшов кращу роботу. За задумом адресанта адресат повинен замислитися над перспективами роботи в місті. 3-поміж можливих перлокутивних ефектів назвемо такі:

- 1) адресат знайде роботу в місті;
- 2) адресат обговорить це питання з близькими;
- 3) адресат знехтує порадою товариша.

Негативною реакцією на зазначене висловлення, гадаємо, є байдужість. У першому випадку можна говорити про повний успіх іллокутивної сили висловлення, в другому – про частковий ефект (який, проте, може з часом перерости в ефект, описаний у першому випадку), а в останньому випадку – про цілковиту невдачу інтенцій автора.

Отже, маємо справу з різними ситуативними пресупозиціями учасників комунікації: одне й те саме висловлення в одному випадку є істинним і спонукає до певних дій, а в іншому видається прагматично аномальним.

Процес мовлення оточений контекстом і є сукупністю чинників і різноманітних параметрів. Контекст і мовленнєвий акт (висловлення) у взаємозв'язку складають основний стрижень прагматичних досліджень.

Існує декілька визначень поняття «контекст». У вузькому розумінні контекст – це мовне оточення; у широкому – контекстом є комунікативно релевантні обставини комунікативної ситуації, в яких відбувається спілкування.

На думку Ф.С. Бацевича, контекст – це «середовище, час, особливості каналу комунікації та інші умови, в яких наявне конкретне спілкування» [3, с. 329]. У комунікативній ситуації волевиявлення виділяємо такі компоненти ситуативного контексту: адресант, адресат, комунікативна інтенція або інтенції мовця, психологічні чинники, пов'язані з адресантом і адресатом, висловлення та їх контекст.

Під контекстом ситуації розуміють обставини, в яких відбувається спілкування [3, с. 66], з точки зору їх впливу на зміст останнього, його детермінованості особливостями певної культурної спільноти. До цих умов відносимо: місце, час, стосунки між учасниками (соціальний статус і роль), тематика й форми вербальної комунікації та ін. Зазначені умови в ситуації волевиявлення можуть бути різноманітними. Порівняймо: – *Я прийшов до тебе, як до приятеля, бо мені треба конче з тобою порадитися* (В. Шевчук). У наведеному тексті комунікація відбувається в офіційній обстановці (у лікарні), проте має неофіційний характер; соціальні статуси комунікантів відмінні (лікар / пацієнт), проте спілкуються вони як рівні, оскільки є приятелями; форма спілкування – консультація (мовець прийшов до свого приятеля обговорити дивну властивість свого організму).

Семантика концепту «волевиявлення» передбачає обов'язкову наявність мовця (адресанта), що називає дію, яку необхідно виконати, й слухача (адресата), який повинен забезпечити її виконання / невиконання [9, с. 8].

Стосунки між учасниками комунікації складаються з урахуванням соціальних (соціальні ролі й статус комунікантів) і психологічних особливостей, які зводимо до таких параметрів: 1) вік; 2) стать; 3) рівень володіння мовою; 4) освітній рі-

вень; 5) культурний рівень; 6) рівень володіння спеціальними знаннями; 7) соціальний статус; 8) рольовий статус на момент комунікації; 9) психологічні особливості особистості. Близькі за показниками параметри зменшують дистанцію між адресатом і адресантом і роблять їх ближчими. Порівняймо: – *Я запрошую вас до бібліотеки, ваша величність, – сказала Матільда* (П. Загребельний). У наведеному тексті соціальний статус адресанта нижчий, ніж статус адресата (графиня / імператриця), проте рольовий статус адресанта на момент мовлення вищий, ніж статус адресата (господня дому / гостя). Враховуючи відмінні соціальні й рольові статуси комунікантів, для досягнення мовцем позитивів у таких обставинах спілкування необхідно досить обережно обирати мовні засоби для вираження свого волевияву. Так, мовець використовує перформативне дієслово *запрошую* і, таким чином, наголошує, що це запрошення, а не наказ чи вимога.

На нашу думку, основними й такими, що впливають на стосунки адресата й адресанта в ситуації волевиявлення, є залежність, зацікавленість і субординація, які визначають, виконає адресат дію чи ні.

Якщо виходити з того положення, що адресантом є комунікант, який створює та передає повідомлення [11, с. 45], то функції носія волевиявлення досить обмежені. Ф.С. Бацевич пропонує чіткішу й розгорнутішу дефініцію: «Адресант (автор, мовець) – джерело повідомлення, в міжособистісному спілкуванні особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови і/або прамови й передає адресатові (слухачеві, читачеві, аудиторії)» [3, с. 335]. Проте й такий підхід ще не дає достатніх підстав для кваліфікації адресанта волевиявлення. Вважаємо, що адресантом волевиявлення є особа, яка не тільки створює, кодує та передає повідомлення адресатові, але й в деяких випадках разом із адресатом виконує дію, зазначену у висловленні волевиявлення. Наприклад, у висловленні – *Будемо вечеряти, панове, разом, а то мені самому сумно, – запросив Бертольд* (Ю. Дольд-Михайлик) адресант виражає настійне запрошення, в якому експлікує своє бажання здійснювати зазначену дію спільно з адресатом.

Адресант актуалізує висловлення. Через висловлення він виражає свій намір, чи за термінологією теорії мовленнєвих актів – іллокутивну силу, іллокутивне призначення. Іллокутивне призначення є компонентом смислу висловлення, що передбачає можливості його вживання в мовленнєвих актах тих чи інших типів. Комунікативна інтенція – осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення й спосіб її втілення [3, с. 116]. Залежно від ситуації інтенції адресанта можуть бути очевидними й прихованими, можуть бути повідомленням інформації чи вираженням думки, питанням, проханням, наказом, обіцянкою, привітанням, вибаченням. У випадку, коли адресат цілком розуміє адресанта, він знає, якої іллокутивної мети прагне досягнути останній. Приховані інтенції можуть бути виражені за допомогою непрямих значень, натяків, алегорій, недовоків і т.п. Звертаємо увагу на те, що в ситуації волевиявлення наявна певна градація іллокутивної сили. Порівняймо: (1) – *Раджу вам, Суханова, подумати і більше не вводити в оману слідство* (Р. Самбук); (2) – *Я вимагаю, щоб він негайно, цієї ж хвилини, покинув наш затон!* (В. Рутківський). Зазначені висловлення відмінні насамперед за іллокутивною силою, оскільки перформативне дієслово *вимагати* має більший ступінь вияву інтенсивності дії, пов'язаної безпосередньо з його семантикою. Наміром (інтенцією) мовця під час уживання висловлення з модальністю волевиявлення є спонукання до дії, яке може бути у вигляді наказу, вимоги, поради і т.п. Мовець має арсенал мовних засобів, який він уміло використовує для досягнення успішного результату в комунікації. Так, прохання, репрезентоване у вигляді питальної конструкції, більш ефективне й успішне. У випадку невпевненості мовця в тому, що дія буде виконана, він турбується про ввічливість та переконливість мовного оформлення свого волевиявлення. Наприклад, у висловленні – *Чи не взяли б ви, дядьку Йване, і нас до себе?* (О. Гончар) мовець у питальній формі звертає увагу на можливість невиконання того, про що він просить. Оскільки зазначена у висловленні дія вигідна насамперед для мовця, то етикетна форма *Чи не взяли б ви* посилює семантику прохання.

Адресант прагне контролювати поведінку адресата, «намагається спрямовувати інтелектуальні й емоційні процеси слухача (його інтереси, оцінки, міркування) таким чином, щоб ті в результаті призвели до прийняття потрібного рішення (набуття потрібного стану)» [6, с. 203]. Це здійснюють завдяки стратегіям і тактикам.

Під комунікативною стратегією в мовознавстві розуміють оптимальну реалізацію інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування та гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації [3, с. 133]. Кожний суб'єкт реалізує свою інтенцію, діючи відповідно до своєї стратегічної лінії, оперуючи звичними тактиками. Під комунікативною тактикою в мовознавстві розуміють мовленнєву дію, яка відповідає певному етапу в реалізації тієї чи іншої стратегії та є сукупністю в певний спосіб організованих прийомів здійснення прихованого впливу, націленого на досягнення бажаного ефекту чи попередження небажаного результату [10, с. 51]. Набір тактик доволі широкий: логічна аргументація, емоційне оброблення, викривлення інформації, благання, гра на почуттях, підвищення значущості співрозмовника, посилення на авторитети, ілюзія вибору і т.д.

Мовець використовує можливості волевиявлення для того, щоб нав'язати слухачеві певне уявлення про дійсність, сформувати потрібне відношення до неї, викликати необхідну емоційну реакцію. В цьому випадку адресант активний, а адресат пасивний: йому пропонують вже готовий і словесно оформлений продукт роздумів, а сам він при цьому жодних самостійних розумових зусиль не прикладає. Відповідно до інтенцій мовець обирає певний вид поведінки й певну тактику мовленнєвої поведінки: у випадку наказу й вимоги – примус; у випадку прохання й попередження – переконання; у випадку поради й пропозиції – доказ і аргументація.

Комунікативна ситуація волевиявлення передбачає наявність адресата, який може бути одночасно і слухачем, і виконавцем / невиконавцем волевиявлення. Можливими відповідями на волевиявлення є виконання / невиконання дії, на здійснення якої воно спрямоване. Щоб виконати / не виконати волевиявлення адресанта, адресат здійснює його смислову інтерпретацію, розкриває закладену мовцем у висловленні суб'єктивну авторську інтенцію.

На думку Ф.С. Бацевича, адресат є кінцевим «споживачем» повідомлення, створеного адресантом, у міжособистісному спілкуванні – особа, яка сприймає повідомлення й відповідно до своїх когнітивних стратегій і конкретних контекстних і ситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта [3, с. 106]. Навряд чи можна прийняти це положення беззастережно. У ситуації волевиявлення адресат може виконувати функцію посередника між адресантом і виконавцем / невиконавцем волевиявлення. Наприклад, у висловленні – *Але передайте йому мій наказ: з Домантовичем не розбалакуватись* (Ю. Дольд-Михайлик) волевиявлення адресанта спрямоване на виконання дії третьою особою. Оскільки виконавець / невиконавець дії

відсутній у комунікативній ситуації, адресант бажає, щоб адресат передав його волевиявлення третій особі. Таким чином, у висловленні адресат виконує посередницьку функцію.

З адресатом пов'язані такі аспекти його взаємодії з адресантом: 1) інтерпретація мовлення; 2) вплив висловлення на адресата (перлокутивний ефект); 3) типи мовленнєвої реакції на отриманий стимул; 4) дії, спрямовані на виконання чи невиконання волевиявлення; 5) пояснення позиції щодо вимоги адресанта.

Можна окреслити поведінкові стереотипи, що характеризують участь адресата у виконанні чи невиконанні волевиявлення адресанта. Як і у випадку з адресантом, у ситуації волевиявлення у відповідь на мовленнєві тактики адресанта адресат поводить себе певним чином: у випадку наказу адресат зазвичай визнає, що адресант має авторитет або силу й підпорядковується; у випадку прохання рішення про виконання чи невиконання дії приймає адресат; у випадку вимоги дії адресата частіше базуються на небажанні виконати казувану дію; пораду дають за ініціативою адресата [див.: 7, с. 206–207]. Окрема мовленнєва ситуація виникає при наявності пропозиції, не виключені вияви спонукання до сумісної дії мовця й одиничного або групового адресата. Наприклад, у висловленні – *Давайте у поїзда gratis, – запропонував згодом Юрко (А. Дімаров)* волевиявлення мовця спрямоване на спільне виконання дії, а тому реалізація пропозиції залежить від бажання й можливості обох комунікантів.

Як видно з попереднього викладу, зміст ситуації волевиявлення полягає у волевияві адресанта, спрямованому на адресата. Волевиявлення промовляють, і воно набуває форми висловлення, оскільки поза цією формою існувати не може. Можна передбачити, що висловлення визначають двосторонньо: це процес говоріння (або промовляння) і власне результат цього промовляння. У першому розумінні визнаємо висловлення «мовленнєвим актом». У другому розумінні – позначенням мовленнєвої діяльності, створеної під час мовленнєвого акту, тобто продуктом цього мовленнєвого акту. А.П. Загнітко визначає висловлення як структурно-семантичну й комунікативну одиницю, що концептуально об'єднує значення лексичних, граматичних, логіко-семантичних, комунікативних рівнів, співвіднесених із контекстом, із конкретними ситуаціями, з національно-мовними, фоновими знаннями адресантів і адресатів, із лінгвістичною й змістовою пресупозицією (передзнанням), із мовною картиною світу учасників комунікації [5, с. 41]. В.Г. Гак під висловленням розуміє основну одиницю мовленнєвого спілкування, якій властива відносна самостійність, завершеність, можливість актуального членування та яка містить комунікативно-модальний аспект, інтонацію й різноманітні невербальні засоби спілкування [4].

У ситуації волевиявлення мовець, промовляючи, пов'язує себе не з прийняттям істинності чи фактуальності певної пропозиції, а з необхідністю певної дії, тобто мовець виражає волю стосовно виконання / невиконання певної дії. Наприклад, висловлення – *Про те, що ти вкрав у мене ще й слоїки, не кажи! – мовив Прохор (В. Шевчук)* передбачає, що адресант здійснює спробу спонукати чи примусити адресата реалізувати дію, репрезентовану у висловленні.

Можна зробити **висновок**, що змістом комунікативної ситуації волевиявлення є волевияв адресанта, спрямований на адресата з метою певної зміни ситуації. У комунікативній ситуації волевиявлення виділяємо такі компоненти: ситуативні пресупозиції, ситуативний контекст, адресант, адресат і висловлення. Ситуативні пресупозиції визначаємо як передумови, які містять уявлення адресанта про загальний контекст спілкування, інтереси адресата, його думку й погляди, психологічні характеристики. Ситуативний контекст визначаємо як умови, в яких відбувається спілкування. Адресантом волевиявлення є особа, яка створює, кодує та передає повідомлення адресатові, а в деяких випадках разом із адресантом виконує дію, зазначену у висловленні; адресатом волевиявлення є особа, яка сприймає, інтерпретує й реагує певним чином на волевиявлення адресанта, а в деяких випадках передає волевиявлення третій особі. Висловлення волевиявлення визначаємо як мовленнєвий акт, що позначає мовленнєву ситуацію волевиявлення.

На нашу думку, **перспективними** будуть розвідки, присвячені порівняльно-типологічному дослідженню комунікативної ситуації волевиявлення та її складників у українській та інших мовах.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. – 1973. – Т. XXXII, вып. 1. – С. 84–89.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 376 с.
4. Гак В. Г. О семантической организации текста / В. Г. Гак // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : Издательство МГПИИЯ им. М. Тореза, 1974. – С. 61–66.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с.
6. Иссерс О. С. Речевое воздействие / О. С. Иссерс. – М. : Изд-во «Флинта», 2013. – 240 с.
7. Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 263 с.
8. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М. : Икар, 2007. – 480 с.
9. Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. В. Харченко. – К., 2001. – 20 с.
10. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект : монографія / Ірина Юрївна Шкіцька. – К. : Вид. дім Д. Бураго, 2012. – 435 с.
11. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
12. Fillmore C. J. Types of Lexical Information / C. J. Fillmore // Studies in Syntax and Semantics. – Dordrecht : Reidel, 1969. – P. 109–137.